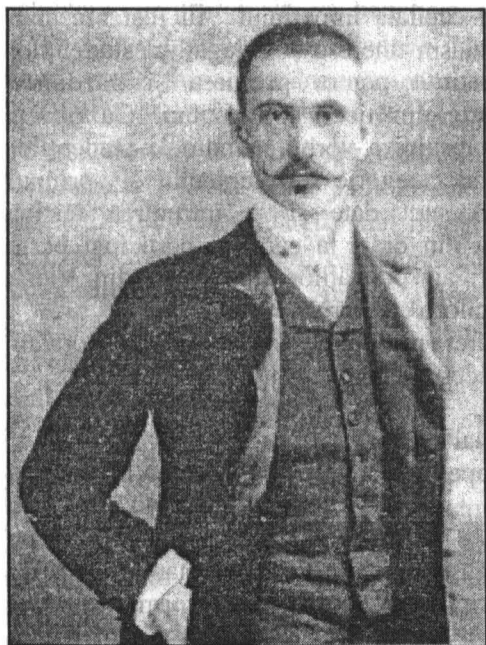

AUREL VLAD – STUDENT LA BUDAPESTA

Valentin Orga

Dr. Aurel Vlad

Condițiile create de realitățile socio-demografice și politice din Austro-Ungaria celei de-a doua jumătăți a veacului trecut, au dat naștere unor tot mai intense frământări în rândul popoarelor asuprite. În cazul românilor din Transilvania, Banat și Ungaria – supuși ai curții împărătești de la Viena, aceste frământări culminează cu mișcarea memorandistă. Aceasta angrenează în evenimentele ce le-a declanșat încă din faza discuțiilor întreaga societate românească, prin reprezentanții de la toate nivelele sale. Între categoriile socio-profesionale angajate au fost și tinerii români aflați la studii în diferite centre universitare ale imperiului și, nu numai, căci tineretul „e ca frunza plopilor: tremură de înfiorări chiar sub adieri ce lasă insensibili ceilalți copaci”¹.

Declanșarea mișcării memorandiste a constituit pentru tinerii români, care studiau în universitățile europene și mai ales pentru cei din Austro-Ungaria, prilejul de a-și da mâna, de a se organiza și mai ales de a acționa într-un front comun, în cadrele largi ale mișcării naționale. Impulsul l-au dat studenții din România, care, neavând de întâmpinat opreliști din partea autorităților, au acționat, lansând apeluri, memorii, chemări. Înființarea Ligii Culturale, acțiunile desfășurate de ea în sprijinul românilor din monarhia habsburgică, au creat noi posibilități de colaborare.

1. N. Crainic, *Puncte cardinale în haos*, București, 1996, p. 28.

Memoriul studenților bucureșteni și *Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria*², care au circulat printre studenți, precum și acțiunile Ligii Culturale, i-au mobilizat pe tineri la acțiune, aceasta luând un caracter mai organizat. Se poartă o mai bogată corespondență, se stabilesc legături mai strânse între studenții români din toate centrele universitare, pe de o parte, și secțiile Ligii, pe de altă parte³. Tinerimea română din Budapesta se întrunea adesea în localuri publice închise și discuta politică, luând partea sa din mișcările politice a acelor ani⁴.

Înaintarea *Memorandului* la Curtea din Viena și prezența unei delegații numeroase de români a constituit un prilej deosebit pentru studențimea de acolo – de a-și manifesta adevărată la această acțiune politică, alăturându-se reprezentanților națiunii române veniți în capitala imperiului. Au fost prezenți, în spirit de solidaritate și mânăți de entuziasm tineresc și delegați ai studenților români din Budapesta. Comitetul, constituit pentru primirea și găzduirea memorandiștilor era format în mare parte din tineri universitari. Cu ocazia primirii delegației de către oficialitățile orașului a vorbit în numele studenților Sabin Secula, care a afirmat într-un mod categoric devotamentul și sprijinul tinerilor universitari⁵. Aceleași asigurări sunt date și la întrunirea festivă organizată de studenți și colonia română din oraș, la care au participat peste 600 de persoane, printre care și delegați ai societăților studențești din Viena ale germanilor, croaților, sârbilor, slovacilor, cehilor⁶.

Prezentarea *Memorandului* la Împărat, redactarea și răspândirea *Replicii*, precum și procesul intentat autorilor acestuia din urmă, dar și cel ce se prefigura pentru autorii celui dintâi, au creat o atmosferă revoluționară în rândurile tinerilor universitari și nu numai⁷.

În aceste condiții pășește în Budapesta, ca proaspăt student în toamna anului 1893, tânărul Aurel Vlad.

Născut la Orăștie, la 25 ianuarie 1875, în familia avocatului Alexandru Claudiu Vlad – senator la magistratura orașului și ginere ** al marelui cărturar George Barițiu⁸. Aurel urmează școala primară și apoi Liceul reformat maghiar KUN din Orăștie, fiind în toate clasele cel dintâi. S-a dovedit a avea înclinație în special spre matematici și limba latină⁹. La sfârșitul liceului traducea fără

2. Memorialul studenților universitari români, vezi pe larg la E. Glodariu, Participarea tineretului universitar român din Austro-Ungaria la mișcarea memorandistă, în Acta MN, 1980, p. 313.

3. Ibidem.

4. V. Onișor, Amintiri de la societatea de lectură „Petrul Maior”, în Anuarul Societății Academice „Petrul Maior”, 1929, p. 68.

5. T. V. Păcățianu, Cartea de aur, vol. VII, p. 547.

6. E. Glodariu, Acta MN, 1980, p. 314.

7. Ibidem, p. 314 și urm.

**. Alexandru Claudiu Vlad era căsătorit cu Aurelia, fiica lui George Barițiu.

8. M. Vlad, lucrare în manuscris despre viața și activitatea lui Aurel Vlad (intrată în posesia noastră prin amabilitatea d-lui Gheorghe Iancu), p. 3.

9. După colecția de documente a profesorului Baci, din Orăștie.

dicționar din Tacitus, în timp ce profesorul de matematici considera că, de-a lungul a 25 de ani de când profesează n-a avut elev așa de bun¹⁰. Printre dascălii săi s-a numărat și Ilie (Eli) Cristea, viitor Mitropolit și apoi Patriarh al României întregite.

În 1893, Vlad își ia examenul de bacalaureat, reușind să fie din nou cel mai bun.

Interesul pentru matematici l-a determinat să se orienteze spre politehnică, pentru a deveni inginer. Lipsindu-i sprijinul material – își pierde tatăl, iar apoi bunicul, G. Barițiu – dar și conștient că meseria de inginer deschidea perspective reduse românilor din imperiu, el se hotărăște să urmeze dreptul în capitala maghiară. În primul an va beneficia și de o bursă de la Fundația Gojdu¹¹.

Ajunș la Budapeta, Vlad se integrează repede în atmosfera existentă în sânul studențimii române, grupate în jurul societății de lectură „PETRU MAIOR”. Memoria marelui Barițiu îl impunea în atenția colegilor, dar în aceeași măsură îl obliga pe tânărul, încă necopt. Aceasta, dar și rezultatele fostului elev Vlad, firea sa mai energică îl impun în colectivul membrilor societății. Ca orice tânăr român, mânat de idealurile naționale, cuprins de focul mistuitor al luptei pentru emanciparea neamului, se înscrie în rândurile vechii organizații studențești¹². Acesta a fost locul unde se reuneau tinerii aflați la studii, departe de locurile natale, convinși că „numai adunați într-un loc, sub un scut, în bună înțelegere”, se pot cunoaște „pentru ca să-și împărtășească unul altuia vederile”¹³. Mai mult, calitățile sale îi aduc alegerea în comitetul pe anul școlar 1893/1894, în funcția de notar alături de O. Beju. Comitetul era condus de Elie Dăianu, în timp ce vice-președinte a fost ales Iuliu Maniu. În același timp Vlad făcea parte și din Comisia literară alături de I. Bunea –, (preș.) Enea Papiu, A. Pop, O. Vassu, S. David, C. Lacea¹⁴. Anul școlar mai sus menționat a însemnat și o creștere a numărului de membri. Acest fapt vine să dovedească că în ciuda faptului că societății îi era interzis să facă politică, ea constituia prin membrii săi elementul catalizator, ce-i atrage pe studenții români în evenimentele ce se derulau în acei ani. În anul 1892/1893 societatea înregistra 49 de membrii, urmând o linie ascendentă până în anul 1896/1897 când ajunge la 79. (1893/1894 = 51; 1894/1895 = 69; 1895/1896 = 65)¹⁵.

10. M. Vlad, loc. cit., p. 4.

11. M. Vlad, loc. cit., p. 5; Tribuna, nr. 239/1894 - 28 oct.

12. A luat ființă în anul 1862.

13. Almanachul Societății de lectură „Petrul Maior”, Budapesta, 1901, p. 10 (mai departe Almanachul ... 1901).

14. Biblioteca Centrală Universitară – Cluj Napoca, Colecții speciale, Fond Societatea studențească „Petrul Maior” – Protocolul conceptelor, 1887-1896, la nr. 1/1893; ședința din 15 octombrie (mai departe BCU - Fond SSPM).

15. După Almanach... 1901, p. 51.

Viața studențească, în ansamblul ei, seamănă cu aceea din anii trecuți, primind mai multă culoare prin implicarea în acțiunile politice naționale. Sunt organizate întrunirile, așa zise „săptămânale”, însă cu o cadență mult mai rară decât cea propusă. Nu lipsesc nici „conveniri sociale”, care își propuneau să întrunească colonia românilor trăitori în Budapesta. Astfel organizează în 1895 o serată literară – muzicală cu „grațiosul concurs al trei. Alma de Dunca Schiau” și al cărei venit „curat este destinat pentru îmbunătățirea stării materiale a Societății”¹⁶.

Interesantă ar putea fi urmărirea conținutului „operatelor” ce le prezentau tinerii în ședințele literare. Din păcate, cele mai multe nu s-au păstrat. Schimburile de idei pe marginea acestora, surprinse de procesele verbale sau scurtele rezumate din Rapoarte ori în dările de seamă trimise ziarelor nu pot fi suficient de concludente. Ne limităm aici la a enumera câteva titluri: „Însemnătatea societăților de lectură”; „Odată și acum”; „Clasicismul în școalele medii” semnate Ilarie Chendi (1895-1896); „Despre genialitate”; „Observațiuni la studiu d-lui. Chendi” ale lui Tr. Vuia (același an)¹⁷, „Despre tragedie” – Axente Banciu; „Studiu asupra poetului Lenau” – Il. Chendi; „Primul meu amor” – V. Mester, „Lumea veche și lumea nouă” – N. Sulică; „Forța sociologică” – Tr. Vuia; „Tănase Todoran” – V. Onișor (toate în anul școlar 1896/1897)¹⁸, recenzie la traducerea Castelului din Carpați, de J. Verne trad. V. Onișor – Il. Chendi, „Momente însemnate din viața lui baron David Ursu din Margina”. I. Fruma, „Petru Maior” – If. Enescu, „D’ale carnavalului” – V. Păcală, ori versurile lui V. Bontescu sau C. David (toate în anul școlar 1897-1898)¹⁹. Lecturând procesele verbale ale ședințelor ne putem face imaginea unor adevărate laboratoare de creație și critică, în care studenții își exersau spiritul polemic, oratoria ori își verificau cunoștințele dobândite în urma numeroasele lecturi.

Ca o neîmplinire la acest capitol am putea trece încetarea apariției revistei manuscrise ROSA CU GHIMPI, din criză de materiale²⁰. Înainte de încetarea acesteia, Comisa literară prezidată de Il. Chendi propune o reformare prin „schimbarea titlului foii ROSA CU GHIMPI în numirea ECHOUL TINERIMEI” și totodată transformarea ei în „foaie publică”²¹. Dificultățile

16. BCU – Fond SSPM, Protocolul conceptelor, la nr. 28/1895-1896, a se vedea programul în Rapoartele anuale ale Societății de lectură „Petru Maior”, din Budapesta: anii administrativi 1895/96 și 1896/97, p. 10 (mai departe Rapoartele...).

17. Rapoartele..., p. 27-28.

18. Ibidem, p. 34-36.

19. Raportul anual al Societății de lectură „Petru Maior” din Budapesta pe anul 1897/98, Budapesta, 1898, p. 36-37 (mai departe Raportul... 1898).

20. V. Florea, Preocupări folclorice la „Rosa cu ghimpi”, în AMET, 1971-1973, p. 687.

21. BCU – Fond SSPM, Protocolul proceselor verbale ale comisiei literare a Societății Petru Maior, 1894-1895, ședința din 16 octombrie 1894, precum și în Protocolul de esbite al Societății de lectură „Petru Maior”, 1894-1895, raportul înaintat de comisia literară cu data de 20 octombrie 1894 și în Protocolul proceselor verbale ale Comitetului, 1893/94 - 1897/1898, ședința din 24 octombrie.

financiare erau previzibile, astfel încât spre a fi evitate s-a hotărât întocmirea unor „apeluri cu liste de prenumerare, care să fie date la anumiți colectorii, cu deosebire de d-rele române”,²² foaia urmând să fie tipărită numai în caz că „va avea numărul necesar de abonați, ca să se poată susține fără pierdere”²³.

În următoarea ședință, „convocată cu deosebire pentru a ne competa asupra modului cum am putea eda o foaie”²⁴, membrii Comisiei literare urmau să discute, în amănunt, profilul și condițiile de apariție ale revistei. Cu un cuprins „științific – literar, având și o parte pentru cronică, în care se vor publica, cu deosebire, lucruri referitoare la tinerime precum: societăți studențești, etc”, revista urma să apară o dată pe lună (...) fie ca organ al societății iar „responsabil pentru edare să fie comisiunea sau un redactor din sânul ei”, fie ca organ al „întregii tinerimi române” editat însă de societate²⁵. Deși se discutase chestiuni legate de conținutul primului număr, în final se ajunge la concluzia amânării apariției pentru zile mai bune, avându-se în vedere împrejurările acelor ani²⁶. Suprimând apariția ROSEI se hotărâște „ca publicul să se țină pe calea ziarelor publicate în curent despre activitatea societății”²⁷. Totuși societatea s-a resimțit de pe urma absenței unui organ publicistic propriu, fapt subliniat și într-un raport al comisiei literare: „O piedică principală, care tot mai mult se simte, care tot mai mare devine în calea înaintării noastre este, fără-ndoială, lipsa unui organ permanent de comunicațiuni dintre noi și neamul nostru”²⁸. Demersurile lor se vor materializa abia în anul 1902, când va apare la Budapesta revista LUCEAFĂRUL.

Cu toate acestea, dat fiind faptul că tinerimea universitară se implică la modul serios în acțiunile naționaliste, zările românești (și nu numai) din Ardeal se fac ecoul unor acte, adeseori de mare curaj.

Deși s-au ferit să implice Societatea în acțiunile cu tentă politică, faptul că membrii săi se aflau angajați în diferite activități, a oferit autorităților prilejul să atenteze la existența sa. Cu toate că studenții subliniau diferența între tinerimea română din rândurile căreia făceau și ei parte și studențimea română organizată în Societatea „Petru Maior” autoritățile nu doreau să facă această distincție.

22. Loc. cit., Protocolul proceselor verbale ale comisiunei literare, 1894-1895, ședința din 16 oct. 1894.

23. Ibidem.

24. Ibidem, ședința din 6 nov. 1894.

25. Ibidem.

26. Pe larg la V. Florea, op. cit., p. 689.

27. Procesele verbale ale Comitetului [pe anii] 1893/94 - 1897/98, ședința din 7 nov. 1894.

28. Almanach... 1901, p. 45.

După ce a trecut repede peste unele greutăți interne în toamna anului 1893, am putea spune că Societatea s-a întărit prin venirea în rândurile ei a lui E. Dăianu și I. Maniu (ultimul venise de la Viena). Așa după cum am arătat mai sus, aceștia au fost aleși în fruntea comitetului. Maniu a adus cu el – după cum afirma E. Dăianu – „o parte din spiritul bun ce domina la tinerimea din Viena, spirit moștenit tot de pe timpul când A.C. Popovici era acolo”²⁹. Începutul erei noi din Budapesta s-a marcat la 13 oct. 1893, când a avut loc „seara de cunoștință a tinerimii”, dar care s-a transformat într-o seară a înfrățirii româno-slovace, prin participarea a câtorva tineri slovaci, printre care și Gustav Augustini. La întrunire participă și Alexandru Vaida-Voevod, student la Viena, căruia i se propune chiar președinția adunării. Cu acea ocazie tânărul slovac Brezinyi mulțumește „într-o vorbire de caracter adevărat antic, în limba latină asigurând că slovacii întotdeauna vor urma cu aceeași râvnă înalte idealuri naționale, ca și aliații lor firești – românii”. Răspunzându-i, Petrovici – unul dintre inițiatorii acțiunii – afirma: „întotdeauna ne vom ține de cea mai sacră datorință de a ne susține și oțeli puterile chiar prin tăria solidarității, prin forța concordiei și a bunei înțelegeri. O vom face aceasta spre a putea dezvolta, noi tinerimea academică română, și de acum înainte o energie și puternică acțiune pentru ajungerea idealului nostru național”³⁰.

Întâlnirile dintre studenții români, slovaci și sârbi, de la Universitatea pestană, sporadice până în anul 1893, devin obișnuite începând cu acest an³¹. Printre inițiatorii acestor întâlniri sunt slovacii G. Augustini și P. Blaho, românii I. Maniu, A. Vlad sau Al. Vaida-Voevod (ultimul, student la Viena). Ele se făceau cel mai adesea în numele societăților studențești PETRU MAIOR”, „SLOVENSKI SPOLOK”, „DRUZINA”, cu ocazia ședințelor festive, convenirilor sociale, a balurilor sau a diverselor momente sărbătorești.

Tineretul studios (nu doar din Budapesta) își va aduce contribuția apreciabilă la apropierea între naționalitățile asuprite din Austro-Ungaria. Aceasta se va vedea mai bine în eforturile de pregătire a congresului acestora, care se va desfășura în 10 august 1895 și în lunile care au urmat acestuia³². Contribuția tinerimii a fost anticipată după întâlnirea din octombrie 1893, într-un articol în TRIBUNA: „Înfrățirea româno-slovacă”, care sfârșea astfel „Ear' când vom fi ajunși odată acolo, (la biruință prin alianța naționalităților), tu tinerime academică de astăzi, vei putea zice cu mândrie, că mare este partea ta în lucrarea săvârșită!”³³. Cu această ocazie tânărul slovac Brezinyi mulțumește „într-o

29. Tribuna, nr. 192/1896 – 1/13 sept.

30. Ibidem, nr. 224/1893 – 8/20 oct.

31. vezi pe larg la M. Krajcovic, Colaborarea studenților naționalităților oprite din Austro-Ungaria în lupta de emancipare națională între 1890-1900, AIIA-Cluj, XXVI, 1983-1984, p. 211-225.

32. Ibidem, p. 215.

33. Tribuna, nr. 226/1893 – 10/22 oct.

vorbire de caracter adevărat antic, în limba latină asigurând că slovacii întotdeauna vor urma cu aceeași râvnă înalte idealuri raționale, ca și aliații lor firești – românii". Răspunzându-i Petrovici afirma că „întotdeauna ne vom ține de cea mai sacră datorință de a ne susține și oțeli puterile chiar prin tăria solidarității, prin forța concordiei și a bunei înlegeri. O vom face aceasta spre a putea dezvolta, noi tinerimea academică română, și de acum înainte o energetică și puternică acțiune pentru ajungerea idealului nostru național”³⁴.

În luna noiembrie îi imită colegii lor de la Viena, care se întâlnesc în cadrul unei serate comune slovaco-române³⁵. Aici inițiativa a aparținut lui P. Blaho. Tot în decembrie 1893 a inițiat și I. Maniu o nouă întrunire a studenților români, slovaci și sârbi din Budapesta³⁶.

În același timp, noul comitet al Societății „PETRU MAIOR” își propune să publice un răspuns tipărit la adresa procurorului Jespenszky, care „așa de mult a vătămat tinerimea academică în procesul Replicei”. Răspunsul – proiect fusese întocmit „de un coleg din Viena”, se pare Al. Vaida-Voevod. Textul s-a citit și s-a dezbătut într-o adunare de două ore în care s-au făcut „vorbi foarte frumoase și însofleteitoare”. Actul urma să apară „acoperit de iscălituri”³⁷. Gestul solidarității trebuia să-l repete pe cel determinat de procesul REPLICII, când a ieșit în evidență, că redactarea, tipărirea și răspândirea acesteia a fost rodul colectiv pentru care studenții răspundeau în masă³⁸.

În aceeași zi, între studenții români și cei maghiari s-a produs un incident. Maghiarii convocaseră un miting în favoarea „căsătoriei civile”. Câteva zile mai înainte toate tablele de afișuri erau acoperite cu câte un mare placat, prin care „Edyeteni polgartarsak” erau invitați la adunare, ca să se declare pentru ideile mari ale liberalismului, care țâșnesc la întărirea „ideii de stat maghiar”³⁹. La acest miting au participat și vreo 50 de români, a căror atitudine a fost una naționalistă. Prin poziția avută Vaida și Dăianu sunt somați să părăsească sala unde se desfășura ședința. Într-o atitudine de sfidare, cel dintâi în mână cu un frumos volum strigă „Aici sunt scrierile lui Kossuth... Așa știți stima libertatea? Rușine!” Făcând un gest de dispreț către plenul adunării „iese mândru cu capul ridicat”⁴⁰.

34. Ibidem, nr. 224/1893 – 8/20 oct.

35. E. Glodariu, Solidaritatea tineretului universitar al naționalităților din Austro-Ungaria în lupta de emancipare națională, în Restituiri, III, 1995, p. 221.

36. M. Krajcovic, op. cit., p. 215.

37. Tribuna, nr. 193/1896 – 2/14 nov.

38. E. Glodariu, AMN 1980, p. 316.

39. Tribuna, nr. 193/1896 – 2/14 nov.; Al. Vaida-Voevod – Memorii, vol. 1, p. 26 și V. Braniște, Corespondență, vol. II, p. 84.

40. Tribuna, nr. 193/1896.

Încă de la începutul anului următor (4 februarie), Societatea „PETRU MAIOR” organizează un banchet în cinstea eliberării ziaristului naționalist Svetozar Hurban-Vajanski, la care participă firesc, studenții români și slavi⁴¹. În comitetul ales în octombrie 1893, se produc câteva schimbări. În locurile secretarului G. Demeter și a celor doi notari O. Beju și A. Vlad sunt aleși Givulescu, respectiv A. Moacă și N. Petroviciu. Din comisia literară ies I. Bunea (preș.) A. Vlad și A. Pop, înlocuiți de V. Onișor (preș.), D. Lupan și I. Maniu⁴². Se pare că Vlad părăsește chiar societatea. Motivele nu sunt clare, nici pentru modificările din comitet, nici pentru gestul lui Vlad. Cert este că în 17 aprilie 1894 el îi scrie președintelui Societății că dorește revenirea în rândurile acesteia⁴³.

Studenții din Viena comunică hotărârile lor în problema atitudinii de urmat cu ocazia apropiatului proces intentat memorandiștilor: studenții români de la toate universitățile să fie reprezentanți în număr mare la Cluj, să se dea cu câteva zile înainte de pertractarea procesului câte un manifest, o proclamație, fiecare universitate separat, în care să se protesteze scurt, un timbru viu și energic și să fie traduse în limbile germană și franceză. În vederea participării masive la Cluj, hotărâsc să se facă cât mai multă propagandă. Proiectul de manifest prezentat, *Către poporul român din Ardeal și țara Ungurească*, este acceptat urmând să fie tipărit și răspândit. Protestându-se împotriva atitudinii autorităților, în manifest se spunea: „Noi junimea română ridicăm solemn protest și ne declarăm trup și suflet solidari cu comitetul național, nu numai înaintea tribunalelor, ci și a întregii lumi civilizate”⁴⁴.

Intențiile au fost transmise apoi colegilor de la celelalte universități prin delegați, pentru a stabili un program comun și unitar. În vederea materializării lor se solicită sprijinul financiar al Ligii Culturale, adresându-se printr-un memoriu secretarului I. Lupulescu. Conducerea acesteia îi aprobă ajutorul. Sprijin material vine și din partea Partidului Național.

Toate inițiativele au fost concretizate și unificate în 9-10 aprilie 1894, la Sibiu, în cadrul primei consfătuiri a Comitetului provizoriu al tinerimii din Ungaria și Transilvania alcătuit în acest scop. Au participat reprezentanți ai studențimii din Viena, Budapesta și Sibiu sub președinția lui E. Dăianu⁴⁵. În prima zi a consfătuirii s-au stabilit primele obiective: alcătuirea unui program de acțiune în vederea procesului politic al Memorandului, lansarea unei adrese intitulate *Popor român* care să mobilizeze locuitorii satelor; aprobarea proiectului

41. E. Glodariu, *Restituiri* III, p. 221.

42. *Almanach...* 1901, p. 40.

43. BCU, Fond SSPM, mapa IV, doc. nr. 23.

44. M. Băltescu, *Contribuții privind lupta național-politică a lui Pompiliu Dan*, după E. Glodariu – AMN 1980, p. 317.

45. E. Glodariu, AMN 1980, p. 318.

de apel redactat de Tit Liviu Albini, care se adresa studenților din România, cerându-le să-și manifeste solidaritatea; redactarea unui *Manifest* și aprobarea tipării lui în 3.000 de exemplare, marcate cu tricolor. Tinerilor clujeni le revenea sarcina de a organiza un comitet de încartuire a participanților la proces⁴⁶.

Se cerea concursul tuturor organizațiilor bisericești, care să protesteze la toate nivelele administrative, până la Monarh. Comitetul tinerimii hotărăște să apeleze la toți colegii din România, cerându-le să organizeze întruniri naționale în diverse orașe, să trimită scrisori de aderență Comitetului național și de protest Curții vieneze. Apelează totodată la aceștia pentru a interveni pe diferite căi la studenții universităților europene, ca în ziua procesului să manifesteze în spirit de simpatie față de cauza românească⁴⁷.

Prevederile programului de acțiune au fost succint redactate în adresa *Popor român*, semnată de Tinerimea română, iar *Manifestul junimii academice române din Transilvania, Ungaria și Banat* pentru comitetul executiv al PNR exprimă protestul tinerimii academice față de procesul intentat conducătorilor memorandiști⁴⁸.

Studenții budapeșteni, alături de colegii lor de la alte universități, se implică energic în mobilizarea participanților din diferite colțuri ale Transilvaniei, luând parte totodată la răspândirea celor două manifeste⁴⁹.

Desfășurarea procesului de la Cluj a prilejuit pentru studenții slavi, exprimarea adevăratei lor la cauza memorandiștilor condamnați, prin participarea lor directă și prin numeroase telegrame⁵⁰.

Întorși la vechile îndeletniciri, cei care au luat parte la evenimentele de la Cluj și-au împărtășit impresiile colegilor lor. Dat fiind verdictul pronunțat în această cauză, studenții trimit o telegramă de îmbărbătare acuzaților și apărătorilor⁵¹.

Din Budapesta este trimisă următoarea telegramă: Salutăm întreaga adunare și ne asociem la proteste, căci ele sunt protestele poporului nostru. Biserica ne zice cu preotul: Io-s' mână mângâierii, Io-s balsamul durerii, Io-s cumpăna puterii. Biserica, ocrotitoarea neamului este atacată. Sus! Să o apărăm, căci ea ne-a apărât în decursul veacurilor. Sus inimile. Sus glasul nostru, protestăm în numele tinerimei academice. Semnează printre alții Ax. Banciu, E. Dăianu, At. Gava, I. Maniu, Fl. Muntean, V. Onișor, I. Suciu, O. Vassu, A. Vlad⁵². De remarcat că toți semnatarii (23) erau membrii ai Societății PETRU MAIOR.

46. Pentru program vezi S. Polverejan, N. Cordoș, op. cit., p. 292-294.

47. E. Glodariu, AMN 1980, p. 319.

48. Ibidem.

49. V. Onișor, op. cit., p. 68.

50. E. Glodariu, Restituiri III, p. 222.

51. Dreptatea, nr. 99/1894.

52. Tribuna, nr. 109/1894 – 26 mai/7 iulie.

Pentru atitudinea lor în timpul procesului și în special pentru răspândirea celor două manifeste, Ministerul de interne a deschis o anchetă în vederea înprocesuării semnatarilor manifestelor. Studenții români de la universitățile din Viena, Graz, Budapesta, Oradea s-au declarat solidari responsabili de redactarea și răspândirea acestora, publicând în presa vremii o declarație: „...declarăm cu toții că acele scrieri sunt ale noastre și le-am făcut în deplină cunoștință că îndeplinim o datorie națională. Simțim și o mândrie deosebită, că poporul nostru a înțeles și ascultat glasul sincer al fiilor săi și a dovedit în ziua de 7 mai și în cele următoare că știe să fie demn și aprig apărător al drepturilor sale (...) și din nou îl asigurăm că și pe viitor vom rămâne credincioși devisei TOTUL PENTRU NAȚIUNE”⁵³. Declarația este însoțită de 56 de semnături, printre care ale lui I. Maniu, Al. Vaida-Voevod, A. Vlad, V. Onișor, A. Lazăr, Al. Fodor, E. Cristea, E. Dăianu sau N. Comșa⁵⁴.

Au fost chemați în fața forurilor universitare mai mulți studenți⁵⁵. La Budapesta sunt convocați pentru ziua de 11 iunie la Rectorul dr. Schnierer, un număr de unsprezece studenți⁵⁶, la care se mai adaugă încă doi, de la medicină⁵⁷. Dintre primii, unul este absolvit de orice bănuială. Rămăși 12 în fața Rectorului, (6 de la drept – 5 de la medicină – 1 de la filosofie)⁵⁸ li s-au pus aceleași întrebări în problema *Apelului* și *Manifestului*. Ei au dovedit și de această dată spirit de solidaritate. Atitudinea lor a avut un oarecare efect asupra dr. Schnierer, care n-a luat nici o măsură, mulțumindu-se să-i atenționeze verbal de pericolul repetării unui asemenea gest de indisciplină. Soluția rămânea în mână ministrului de interne Csaky⁵⁹. Cu această ocazie presa maghiară s-a dovedit foarte „atentă” cu tinerii răzvrățiți. Ziarul EGYETERTES, din 22 iunie, scria: „Studenții valahi nu-și încap în piele. Cu tot prețul voiesc să fie martiri. Aceia, cari încă nu s-au împărtășit de fericire, ca să mănânce în dor papricașu de Seghedin, voiesc să facă serviții martiragiului prin aceea, că se declară solidari cu condamnații în Clușiu, după aducerea sentinței”⁶⁰. În cele din urmă chestiunea a fost închisă. Măsura s-a datorat poate și constatării că în străinătate aveau loc acțiuni de simpatie față de mișcările studenților români din Austro-Ungaria⁶¹. Cert este că s-au luat măsuri pentru a evita acțiuni de solidarizare a studenților naționalităților, din alte centre universitare. Astfel, studenții

53. Gazeta Transilvaniei, nr. 135/1894 – 19 iunie/ 1 iulie.

54. Ibidem.

55. E. Glodariu, AMN 1980, p. 320.

56. Tribuna, nr. 112/1894 – 31 mai/12 iunie.

57. Ibidem, nr. 114/1894 – 2/14 iunie.

58. Gazeta Transilvaniei, nr. 122/194 – 3/15 iunie.

59. Tribuna, 114/1894 – 2/14 iunie.

60. Gazeta Transilvaniei, 138/1894 – 22 iunie/4 iulie.

61. E. Glodariu, AMN 1980, p. 320.

bosniaci din Graz au fost citați la Rector pentru a le comunica hotărârea Ministerului comun de finanțe, în urma căreia li se interzicea strict, sub pedeapsa pierderii stipendiilor, „de a lua parte la mișcările politice, de orice natură ar fi acestea”⁶².

În ziua de 23 septembrie 1894, la Constanța se deschide în prezența unui impresionant număr de studenți (600), Congresul național studentesc⁶³. Printre participanți se aflau 30 de studenți ardeleni și bănățeni și 26 bucovineni⁶⁴. „Poporul nostru – declarase tânărul Elie Cristea, delegatul ardelenilor, care avea alături de sine pe I. Maniu, E. Dăianu, Aurel Vlad, Valer Moldovan, etc. – mai mult ca oricând are conștiința drepturilor și naționalității sale și este ferm decis a jertfi totul – chiar și viața – pentru idealul său. Deviza poporului nostru a devenit *Totul pentru Națiune*. Iar conducătorii lui și noi tinerimea, care azi mâine va trebui să învingem cât timp avem un popor, care așa iubire arată cauzei și conducătorilor săi, cum a manifestat-o poporul nostru cu ocazia procesului memorandumului tratat la 7 mai și zilele următoare la Cluj – Golgota neamului românesc. Va învinge, căci un popor cu conștiința trează este totdeauna invincibil”⁶⁵.

În toamna anului 1894, în debutul noului an școlar, la societate au loc alegerile pentru comitet. Președinte este ales At. Gava, ajutat printre alții de Victor Braniște și T. Mălăiu (notari), în timp ce comisia literară avea să fie condusă de Il. Chendi, printre membrii comisiei fuseseră aleși și V. Onișor sau Valer Moldovan. Dar din păcate și acest comitet avea să sufere modificări de competență⁶⁶. Deși aflați la Budapesta, Maniu și Vlad nu fac parte din noile comitete. Considerăm că misiunea lor căpătase serioase conotații politice. Mult mai necesari în acest plan, ei au rămas în afara comitetului – fiind totuși membrii de rând – pentru a feri Societatea de eventualele acuzații că ar face politică.

Viața națională era vie, iar după întemnițarea memorandiștilor se va cultiva tot mai insistent necesitatea alianței naționalităților. Parte a acestei vieți, speranță a apropierii între naționalitățile asuprite era și tinerimea universitară. Demersurile făcute, întâlnirile dintre studenții de diferite etnii din capitala ungară rețin atenția șovinilor maghiari.

În decembrie 1894, comitetul societății EGYET KOR, a studenților maghiari, într-o ședință a sa, discutând la un punct al ordinii de zi, intitulat „chestiunea naționalităților”, ajung la concluzia că se impune întocmirea unei

62. Gazeta Transilvaniei, nr. 123/1894 – 4/16 iunie.

63. Ibidem, nr. 200/1894.

64. Ibidem, nr. 204/1894.

65. V. Netea, Istoria Memorandumului românilor din Transilvania și Banat, București, 1944, p. 369.

66. Almanach.... 1901, p. 40-41.

adrese către poliție. Astfel se hotărăște: „Să se aducă la cunoștința poliției, că studenții naționalităților uneltesc în contra statului convenind prin diferite localuri, cafelele și restaurante și agitând contra patriei. Poliția să fie rugată ca să pună sub pază specială localurile unde obicinuiesc a convenii acești studenți”⁶⁷. Era vizată în special cafeneaua MITSEK, „cel mai periculos cuib al agitațiunilor daco-româniste”⁶⁸.

Surprinși, românii hotărăsc să-și apere onoarea, să dezmință acuzațiile defăimătoare. Prin urmare aceștia fac o „remonstrație” la Rectoratul Universității pe care deși trebuia să o subscrie toți studenții români, în final va fi semnată doar de 25. Se pare că un rol important în redactarea acestei adrese l-a avut E. Dăianu⁶⁹. Acesta, împreună cu A. Vlad, o depune la Rectorat, în data de 15 decembrie. În actul depus se afirma: „Noi, universitarii români am fost fii fideli ai mamei comune, ai universității. Datorințele ni le-am plătit conștiincios.

Cu colegii noștri am fost în concordie până acum. Le-am dat cinstea cuvenită și înainte de toate libertatea academică nici când n-am vătămat-o.

Legile patriei le observăm dar tocmai așa ne ținem de datorință a corespunde pe deplin și cerințelor ce ființa noastră de români ni le dictează.

Bunăstarea țerii totdeauna o avem în vedere; dar nici când nu ne vom uita de speranțele pe cari poporul nostru în cel mai firesc mod, le leagă de noi.

După toate acestea protestăm în contra nebasatelor calomnii ale societății EGY. KOR. și le respingem în cel mai energic mod”⁷⁰.

Ca urmare a acestui demers Rectorul, dr. Fodor, îi cheamă la ordine în 9 ianuarie 1895 pe Dăianu și Vlad, ca cei dintâi care au semnat protestul. În urma acestei întrevederi, conducătorul instituției își rezervă dreptul de a atenționa comitetul societății studențești maghiare, dând astfel dreptate reacției românilor.

Înainte de a face demersuri la Rector, avusese loc o întâlnire a românilor (Dăianu, Chendi, Străvoiu, Ispravnic, Irod, Popovici) și sârbilor (conduși de Ifcovici) cu maghiarii „neaoși” (vreo 30) conduși de Bottlik. Acesta din urmă, deși unul dintre conducătorii societății studențești maghiare, condamnă denunțul făcut la poliție, considerându-l un act al „jidanelor maghiarizați”. El propune o acțiune comună împotriva acestora din urmă și o apropiere a studenților de toate naționalitățile prin cât mai dese întâlniri. Astfel s-ar crea posibilitatea să discute chestiunea naționalităților, care să-i ducă la înțelegere, „pentru că e interesul tuturor ca turburările să înceteze”. Cu această ocazie se pune la cale o cină comună la care să participe reprezentanți ai românilor, maghiarilor,

67. Tribuna, nr. 196/1896 – 5/18 aprilie.

68. Dreptatea, nr. 261; 284/1894.

69. V. Braniște, Corespondență, vol. I, p. 231.

70. Tribuna, nr. 196/1895 – 5/18 nov.

sârbilor și slovacilor, în cadrul căreia ar urma să se redacteze și un protest comun, care să fie înmănat Rectorului imediat după cel al românilor⁷¹.

În 8 decembrie va avea loc cina comună, la care participă 30 studenți, printre care și Elie Cristea, aflat la Budapesta pentru susținerea doctoratului. Deși acest pas a fost făcut, totuși ideea trimerii protestului rămâne nematerializată⁷².

În 28 noiembrie are loc la Sibiu, Adunarea națională, care protestează împotriva hotărârii guvernului maghiar de desființare a PNR și hotărăște convocarea Congresului naționalităților în vederea coordonării programului de luptă națională și politică a popoarelor asuprite din Imperiu. Ca ecou la cele hotărâte atunci, în TRIBUNA apar mesaje de adeziune ale tinerimii române din Viena, Budapesta, Cluj, Graz⁷³, precum și în numele tinerimii slovace din Budapesta⁷⁴.

În ceea ce privește problemele interne ale Societății PETRU MAIOR, aceasta trece printr-o perioadă de criză, datorită unor defecțiuni în interiorul comitetului. La solicitarea unor membri ai societății se formează o „comisie investigatorie” care după scurt timp își prezintă concluziile într-o ședință, la 30 martie 1895. Acuzația de „rea administrație și manipulare a averii societății” se dovedește întemeiată. Comisia stabilește că „debilul interes al controlorului și neglijența mare a Președintelui au adus cu sine o neglijență mare” în contabilitatea societății⁷⁵. Ca urmare se propune printre altele ca „președintelui At. Gava să i se voteze neîncredere” iar casierul I. Cifrea să fie destituit din postul său „din cauza neglijenței sale”, în timp ce controlorului să i se „deie vot de blam protocolar”⁷⁶. Poate că această situație creată în sânul societății se datorează și faptului că membrii mult mai energici, ca Maniu, Vlad, Banciu, Braniște, Tr. Vuia sunt atrași de acțiunile mobilizatoare, naționaliste, care erau incompatibile cu funcțiile de conducere de la PETRU MAIOR. Dealtfel, se pare că în paralel cu societatea, se crease încă din 1894 la Budapesta un „comitet politic” – după cum îi scria Il. Chendi lui V. Moldovan, pe atunci student la Cluj – din care cel dintâi însă nu făcea parte „din motiv că – spunea el – am rol la Societate și nu-i permis ca aceste două să le ducem în legătură”⁷⁷.

71. Ibidem.

72. Ibidem, nr. 198/1896 – 7/20 nov.

73. Ibidem, 246/1894 – 18/30 nov.

74. Ibidem, 247/1894 – 19 nov/1 dec.

75. BCU, Fond SSPM, Conspect despre actele comisiei investigatoare, ședința din 30 martie 1895.

76. Ibidem.

77. V. Netea, Manuscriptum, 1973, nr. 2, p. 7.

Anul școlar 1895/96, începe la fel ca ceilalți, de parcă nu s-ar fi întâmplat defecțiunea de care am amintit. În ședința de constituire ținută în 4 octombrie, se alege noul comitet, care va suferi modificări la fel ca și în anii trecuți, prin plecarea unor membrii⁷⁸. Comitetul era condus de drd. Florian Muntean (medicină), în timp ce Il. Chendi era vice-președinte. Acesta din urmă conducea și comisia literară. Din comitet mai făcea parte și Victor Braniște ca secretar⁷⁹.

Constatându-se starea de penurie a societății se hotărăște lansarea unui Apel către publicul românesc, „pentru îmbunătățirea stării materiale a societății”⁸⁰. În apel se arată că „societatea PETRU MAIOR a fost și este indispensabilă pentru tinerimea română; ea a fost treizeci-și-trei de ani de-a rândul un puternic mijloc pentru cultivarea simțului de colegialitate și pentru dobândirea de cunoștințe din literatura română”⁸¹. Ca urmare s-au trimis 200 de apeluri însoțite de liste de subscripție, în toate colțurile locuite de români, fiind publicate și în presă⁸².

Rezultatul a fost mulțumitor, căci nu puțini au fost cei care au strâns sume de bani pentru fondurile societății. Printre ei V. Oniț, director al gimnaziului din Brașov, a încasat în numele societății și a trimis suma de 30 fl.; REVISTA ORĂȘTIEI – 17,50 fl., A. Vlad s-a deplasat la Turda, de unde a colectat 16 fl.⁸³. Tot pentru îmbunătățirea situației materiale a societății s-au aranjat petreceri în diferite orașe: Brașov și Timișoara (vara anului 1895) sau Făgăraș (vara 1896) la inițiativa studenților din acele localități, aflați în vacanță⁸⁴.

În tot anul școlar se vor ține 13 ședințe (una ordinară generală, 4 ordinare săptămânale, una ordinară literară și 7 generale extraordinare), la care se mai adaugă și o ședință festivă publică, de care am amintit la începutul materialului⁸⁵.

Tot în toamna anului 1895 se reia o idee din anul școlar trecut, de modificare a regulamentului intern. Comisia alcătuită din V. Braniște, Il. Chendi și A. Moacă propun noi prevederi sau amendamente la cele existente, pe care adunarea generală le acceptă în cazul ședințelor curat literare, în problemele corului, pentru stabilirea unei zile în care Societatea să-și sărbătorească în fiecare an patronul spiritual – Petru Maior, și referitor la tipărirea din trei

78. Rapoartele..., p. 6.

79. Ibidem, p. 7.

80. Ibidem, p. 7 – în ședința din 23 nov.

81. Ibidem.

82. Ibidem, p. 8.

83. Ibidem.

84. Rapoartele..., p. 13; vezi BCU – Fond SSPM, invitație și program.

85. Ibidem.

în trei ani a unui Almanah⁸⁶. Cu toate strădaniile făcute, acest ultim punct se va materializa doar în 1901.

În 10 august 1895 avusese loc la Budapesta, Congresul naționalităților. Tineretul universitar și-a adus o contribuție apreciabilă la apropierea naționalităților și la pregătirea congresului, acțiunile acestuia din preajma și din timpul desfășurării acestui eveniment au impulsionat crearea unui front comun al studenților români, sârbi și slovaci. Al Vaida-Voevod scria în zilele desfășurării acestuia că din „incidentul convocării Congresului naționalităților, tinerimea română, slovacă și sârbă, după multe consultări a stabilit programul unei alianțe cu scopul de a lucra pentru schimbarea actualei forme de stat a Ungariei, cât și ca naționalitățile nemaghiare să se poată bucura de drepturile cetățenești”⁸⁷. În acest scop se impunea părăsirea pasivității și dezbaterrea programului de acțiune într-o viitoare conferință a studenților. Această întâlnire va avea loc în toamnă⁸⁸.

La începutul lunii noiembrie 1895, tinerii români, sârbi și slovaci, aflați la studii în capitala maghiară s-au întâlnit pentru a reedita într-o formulă juvenilă alianța fruntașilor mișcărilor naționale consfințită în august. Seara „de înfrățire s-a desfășurat la Hotel Național (sala albă)”. În jurul mesei s-au adunat „tinerii veseli, cu focul entuziasmului în clipitoarele lor priviri”. Il. Chendi deschide adunarea, salutând participanții din partea „românilor inițiatori ai întrunirii”, mulțumindu-le totodată că „au răspuns la apelul” lor. După aceasta s-au ales președinții întrunirii: dr. Liubomir Pavlovici – din partea sârbilor, Laios Bazowsky – din partea slovacilor și Iuliu Maniu. Ocupându-și aceștia locurile de cinste „întocmai ca la Congresul naționalităților” s-au intonat cele trei imnuri *Deșteaptă-te române, Hei slovine și Cântecul lui Milețici*⁸⁹.

Într-o atmosferă de entuziasm au luat cuvântul mai mulți reprezentanți din partea fiecărei naționalități. Vorbitorii au salutat alianța încheiată cu câteva luni în urmă, s-au angajat în sprijinirea acesteia de către ei, generația tânără, elogiind națiunile pentru luptele lor de-a lungul veacurilor, ori au condamnat politica autorităților maghiare față de acestea.

Astfel dr. Pavlovici în discursul său a spus printre altele: „Conducătorii noștri politici au simțit adânc necesitatea alianței naționalităților nemaghiare pentru mai ușoara înfruntare a atacurilor dușmănoase și mai eficace apărare a drepturilor noastre naționale. Inamicii cauzei noastre au vestit lumii largi, că alianța noastră este o conjurație în contra statului, are tendințe perverse, distrugătoare de ordine și

86. Ibidem, p. 12.

87. Unirea, nr. 32/1895.

88. E. Glodariu, Restituiri III, p. 222-223.

89. Tribuna, 24/1895 – 28 oct./9 nov.

lupta noastră este o muncă ascunsă de sobol. (...) Minciuna s-a descoperit evident prin faptul, că tocmai inaugurarea alianței noastre s-a ținut aici în capitala țării, abia cu câteva luni înainte. Lupta comună pornită de conducătorii neamurilor noastre nu este deci contrară statului, nici muncă ascunsă de sobol, ci numai o legală și justă apărare a neamului nostru. În conștiința acestora noi tinerii naționalităților nemaghiare primim cu însuflețire să călcăm în urmele celor cari ne-au arătat calea dreaptă și luminoasă. Astfel ne-am adunat aici în această seară, să punem temeiul celor mai prietenești legături și să continuăm a nutri în piepturile noastre sentimentul comunei lucrări în interesul comun al nostru⁹⁰.

Cel de-al doilea a vorbit Maniu, în numele tinerilor români. El a afirmat că „cel dintâiu drept este dreptul de existență și cea dintâiu datorință: apărarea ei.

Existența noastră ca popor conștiu de sine este asigurată în limba și individualitatea ei națională, pe care tocmai puterea de stat o amenință înțetit. Avem drept la existență națională; avem și datorința să o apărăm cu tot devotamentul inimii noastre. Caracterul luptei noastre naționale, împinsă fiind numai de datorința propriei apărări, este defensiv și astfel justificată e ori ce acțiune, care tinde la asigurarea izbânzii luptei noastre legitime.

Fiindcă stăm în fața unui dușman, care ține asigurarea succesului – să inaugurăm o acțiune, prin care sperăm cu fermitate să ajungem la biruință: a trebuit să ne aliem trei neamuri egale asuprite, ca mai ușor să putem respinge atacul dușmănos cu unite puteri. (...)

Conștii de acestea, conducătorii politici ai neamurilor noastre au pus temeiul nedeslegatei alianțe între națiunile din care noi facem parte. E deci natural, ca și noi, fii și viitori conducători ai popoarelor noastre, cari dorim să ducem neamul nostru la liman, trebuie să ne aliem sincer: să legăm cele mai prietenești relații⁹¹.

L. Bazowsky a subliniat la rândul-i că „însuflețirea tinerească, prețioasă mai ales în momentele decisive – nutrită în piepturi pline de idealuri a desghețat de multe ori calamitatea, câte odată prea circumspectă și prea oportunistă a celor șovăitori (...).”⁹²

În schimburile de salut reciproc între cele trei părți, au luat cuvântul Vlad și Scurtu – pentru români, Pilici și Karasievici – pentru sârbi, Fainor și Dachnany – pentru slovaci. Vlad s-a adresat slovacilor cu următoarele cuvinte: „Sistemul de guvernament nefast, care cu putere aproape istovitoare se apasă asupra naționalităților nemaghiare l-au simțit și îl simțim cu toții cu întreaga lui amărăciune, nici unul

90. Ibidem.

91. Ibidem.

92. Ibidem.

din cele trei popoare aliate n-a îndurat atâtea prigoniri și n-a simțit puterea acestui nemilos sistem manifestându-se cu atâtea turbare ca și frații noștri slovaci; pentru că nici unui popor din noi trei nu i s-au răpit – ca și slovacilor – copiii mititei de la sânul mamelor iubitoare, pentru ca aducându-i în pustietățile Ungariei să-i maghiarizeze.

Dar oricât de nemiloase au fost loviturile crude ce siliți au fost să le îndure, ei biruiți n-au putut fi, căci a rezistat puternic cu bărbătească încordare!

Admirație i se cuvine deci acestui brav popor, pe ai cărui vrednici fii îi salut astăzi în numele Românilor⁹³.

După discuții îndelungate, pline de patos, Vlad „într-o vorbire înflăcărată despre martiragiul nobil îndurat pentru a neamului iubire” propune trimiterea unei adrese de gratulare către Valeriu Braniște și Isidor Zsiak, întemnițați la Vaț⁹⁴. La rândul său Fl. Muntean propune trimiterea câte unei telegrame frunțașilor naționaliști: E. Gavrila, dr. M. Polit, P. Mundron, dr. Milos Stefanovici, dr. I. Rațiu⁹⁵. Au mai vorbit printre alții: Chendi, Fl. Muntean, Bibera, C. Nedelcu, Vl. Fainor, Oka, Zaturcky, Brezni⁹⁶.

După părerea corespondentului TRIBUNEI, la această seară de înfrățire au participat peste 100 de persoane.

Dar asupra societății se adună norii negrii ai prigonirii. Vremea rea e vestită încă din toamna anului 1895, când s-a efectuat o percheziție la sediul acesteia, cu care ocazie s-au „cetit cu scrupulositate toate procesele verbale”. Această descindere a fost motivată „că în contra societății s-au făcut din locuri tănuite insinuarea, că ar călca & 2 din statut, care exclude politica din ședințele societății”⁹⁷. Bănuielile, deși s-au dovedit a fi neîntemeiate, au fost întreținute de presa maghiară din Budapesta, care comenta distorsionat notițe din ziarele românești. Cu toate că în acțiunile lor militare, politice, membrii societății s-au ferit să implice societatea, autoritățile nu au făcut – ori nu au vrut să facă – distincție între activitatea tinerimii române din capitala maghiară și activitatea Societății PETRU MAIOR.

În eforturile de a zădărnici acțiunile naționalităților, autoritățile atacă în primul rând formele organizatorice, politice, culturale și chiar bisericești. Datorită activității depuse de studențimea română în perioada 1893-1894 și cu ocazia Congresului naționalităților, Societatea era pândită din umbră pentru a găsi motivul suspendării sau desființării ei. Tot mai necesară se dovedea această măsură, căci în 1896 se pregăteau serbările Mileniului. Iată cum era descrisă atenția acordată de autorități manifestărilor organizate de Societate, prin exemplul

93. Ibidem.

94. Ibidem (vezi și anexă).

95. Ibidem.

96. Ibidem.

97. Rapoartele... 1898, p. 12.

celor petrecute cu ocazia Seratei literare-musicale din 1 decembrie 1895: „Nota discordantă nu a lipsit însă nici aici, căci inteligența și vigila poliție a capitalei s-a îngrijit a fi și dânsa reprezentată, nu numai printr-un căpitan polițenesc ci și prin doi detectivi (...), să nu se conspire cumva la această serată literară-musicală românească contra fericirii patriei, atât de des periclitată”⁹⁸.

În 2 (/14) decembrie 1895 cu ocazia unei întâlniri a tinerimii române, ce s-a desfășurat într-un restaurant din Budapesta, studentul în drept Ioan Doleanu conferențiază pe tema *Lupta națională*, „*partidul național român*”, *tinerimea...* În încheierea expozeului acesta spunea: „Noi, tinerimea română de astăzi, avem înaintea noastră destule exemple de admirat; pe de altă parte împregiurările în care trăim, situația în care ne aflăm și evenimentele, cari decurg înaintea ochilor noștri, ne dau îndeajuns indicele: pe ce cale avem să mergem? și aceasta, după a mea convingere și drept consecință a celor spuse acum este: sprijinirea partidului și luptele pentru realizarea programului național, care astăzi este crezul poporului român”⁹⁹.

Ca urmare a denunțului, în 19/31 decembrie, o delegație din partea autorităților a prezentat conducerii Societății, ordinul ministerial nr. 1723 (din 17/29 dec.), prin care ministrul de interne, Perczel Dezso, suspenda activitatea acesteia sub acuzata că a fost încălcat § 2 din statute. Declanșată investigația, se suspendă activitatea singurei forme organizatorice a studenților români¹⁰⁰. Au loc două percheziții în localurile societății – una în 9 ianuarie, alta în 21 februarie¹⁰¹ – cu care prilej au fost răsfoite filă cu filă întreaga arhivă și bibliotecă. Arhiva, după cum reiese din raportul pe 1895/96 a fost ridicată¹⁰². În urma percheziției au fost considerate probe, trei lucrări prezentate în ședințele societății: HORIA, tragedie scrisă de Gh. Pop și tipărită de societate, *Dare de seamă asupra năvălelor lui I. Russu Șirianul* – de Il. Chendi; și *Repriveri istorice* ale lui V. Moldovan¹⁰³.

La 14 ianuarie 1896, o delegație a Comitetului, formată din președintele Fl. Muntean, secretarul V. Braniște și Șt. Rozvan, a fost primită de ministrul de interne, care a promis urgentarea rezolvării situației¹⁰⁴. În favoarea societății a intervenit la ministru și inteligența română, fără rezultat însă. Împotriva măsurilor luate de autorități a acționat și secțiunea din Paris a Ligii culturale¹⁰⁵.

Afacerea trenând, la 18 martie, președintele Societății a fost din nou

98. Tribuna, nr. 241/1895 – 28 nov./9 dec.

99. Ibidem, nr. 273/1895 – 8/20 dec.

100. Dreptatea, nr. 280; 283/1895 și Rapoarte..., p. 16-17.

101. Rapoarte..., p. 18.

102. Ibidem, Prefață, p. IV, p. 19.

103. Ibidem, p. 17.

104. Dreptatea, 4/1896.

105. V. Braniște, Corespondență, vol. II, p. 43.

primit în audiență la ministru¹⁰⁶. Cu toate insistențele, activitatea rămâne suspendată până la 9 iulie 1896, când prin rescriptul ministerial nr. 320, s-a admis reluarea activității, dar cu indicația de a-și modifica statutele¹⁰⁷. Dar cum doar în 20 iulie i s-au înmănat președintelui în mod oficial ordinul ministrului, prin primărie, studenții fiind plecați în vacanță, știrea a fost comunicată prin intermediul ziarelor¹⁰⁸.

Primăria la rândul său a ținut să atenționeze cu aceeași ocazie: „că în viitor scuza față de asemenea acțiuni, că întrunirile-i politice se țin în localuri afară de cercurile societății, nu se va lua în considerare”¹⁰⁹.

Suspendarea societății nu i-a împiedicat pe studenți să-și desfășoare activitățile naționaliste, să se întâlnească cu colegii lor aparținând celorlalte naționalități așuprite din Austro-Ungaria. Astfel, în condițiile declanșării crizei din interiorul conducerii PNR, studenții români din Budapesta alături de cei din Viena, iau atitudine față de acele evenimente, dovedindu-se intransigenți față de orice încălcare a disciplinei de partid. Semnatarii declarației au fost N. Comșa, I. Maniu, Al. Vaida, A. Vlad, I. Scurtu¹¹⁰. De asemenea cu ocazia sărbătoririi împlinirii vârstei de 70 de ani de către fruntașul naționalist Miletici tinerii aparținând etniilor aflate sub stăpânirea coroanei maghiare s-au întrunit în 21 februarie pentru a-l felicita printr-o telegramă și să închine în cinstea sa. S-a redactat o telegramă din partea tinerimii aliate româno-sârbo-slovace, pe care A. Vlad a fost însărcinat să o transmită. Funcționarul de la Poștă n-a vrut să o primească până ce tânărul student nu și-a dovedit cu acte identitatea. A doua zi acesta va primi și o înștiințare: „Telegrama expediată la 22 I.c (februarie n.n.) cu adresa ZASTAVA UJVIDEK, pe baza hotărârii ministrului comerțului, datorită conținutului, n-a fost trimisă mai departe. În legătură cu returnarea taxei telegrafice negocierile sunt în curs”¹¹¹.

În 4 aprilie Vlad este citat la decanul Facultății. Lipsind din localitate, întâlnirea are loc doar în 17. Cauza citării a fost ordin al ministrului cultelor, subscris de secretarul de stat Zsilinsky, în care se cere introducerea cercetării disciplinare față de acesta. Întrebat dacă recunoaște că a trimis telegrama și dacă el crede că e permis a agita, Vlad răspunde afirmativ la amândouă. Mai mult, recunoaște că el însuși a conceput telegrama și „primește deci toată responsabilitatea”¹¹². La încheierea discuției, negăsindu-se nici o încălcare a regulamentelor universitare, Decanul îi atrage atenția că nu poate părăsi orașul

106. Dreptatea, nr. 62/1896.

107. Ibidem, nr. 161/ 1896.

108. Rapoartele..., p. 18.

109. Ibidem, p. 19.

110. Tribuna nr. 81.

111. Ibidem.

112. Ibidem.

fără permisiunea sa, până ce ministerul va lua o hotărâre¹¹³. Cazul însă se încheie în această fază.

Dealtfel studenții din Budapesta vor trimite scrisori de salut și personalităților transilvănene cu diferite ocazii¹¹⁴, semnate în numele doar a tinerilor români sau împreună cu prietenii lor slovaci și sârbi. (vezi Anexa).

În 9-12 aprilie 1896 societatea studenților români din Viena ROMÂNIA JUNĂ își serbează 25 de ani de existență. Cu această ocazie, în capitala imperiului se adună reprezentanții studenților români din toate colțurile continentului, din partea societăților studențești: TINERIMEA ROMÂNĂ (București), UNIREA, JUNIMEA (Cernăuți), SOLIDARITATEA (Iași), CARMEN SYLVA (Graz). Cu această ocazie sărbătorilor le-au fost adresate cuvinte de îmbărbătare și urări de succes de către studenții: Manolescu din partea tineretului universitar din București, Victor Braniște din parte Societății PETRU MAIOR, Vasilco pentru JUNIMEA, Harting pentru CARMEN SYLVA, Ceortea din partea tinerimii academice din Cluj, A. Vlad pentru tinerimea academică din Pesta, Grgurevici pentru croați, la care s-au alăturat și reprezentanții sârbilor și slovacylor¹¹⁵. Prin prezența acestora din urmă sărbătoarea s-a transformat într-o manifestare a solidarității tinerilor aparținând naționalităților asuprite din imperiu.

În 18 octombrie 1896 a avut loc ședința de constituire, cu care ocazie s-a ales și comitetul. Datorită plecării unor membrii, primul comitet a demisionat, urmând ca în 31 octombrie să se refacă alegerile. Astfel președinte a fost desemnat N. Puican, vice-președinte Il. Chendi. Acesta din urmă a fost ales și președinte al Comisiei literare, din care făcea parte și A. Vlad¹¹⁶.

Noul comitet avea însă o misiune deosebit de dificilă căci, conform ordinului ministerial din 9 iulie 1896 societatea a fost somată să-și modifice statutele. Cum actele au fost recuperate doar noiembrie, termenul s-a redus la 30 de zile¹¹⁷.

Pentru aceasta s-a ales o comisie formată din trei membrii, unul numit de comitet (V. Onișor) și doi propuși de Societate (Vlad și Chendi)¹¹⁸. Cu această ocazie Vlad a subliniat că e necesar să se stabilească o „directivă pentru comisiune ce va fi însărcinată cu prezentarea proiectului de modificare, ca să se restrângă numai la punctele cele mai indispensabile”¹¹⁹. Într-o ședință

113. Ibidem.

114. V. Braniște, *Correspondență*, p. 10; 30; 54; 56-57.

115. *Tribuna*, nr. 76-77/1896.

116. *Rapoartele...*, p. 8.

117. Ibidem, p. 9-10.

118. BCU – Fond SSPM, pachet 1896/97, proces verbal al șed. III, 22 nov. 1896.

119. Ibidem.

(a IV-a) generală extraordinară din 6 decembrie, s-a aprobat modificarea statutelor, iar în 18 aceeași lună au fost depuse spre aprobare autorităților. La ședința amintită a participat și I. Maniu¹²⁰.

Cu toate problemele avute, universitarii români din Budapesta au simțit că societatea e „o chestiune vitală pentru ei și de aceea atât înainte, cât și după constituire au alergat în număr mare sub aripile societății și s-au înscris ca membrii ordinari 79 de inși, un număr care întrece cu maximum ajuns până acum de la înființarea societății încoace”¹²¹.

Activitatea acestora a decurs normal, deși aprobarea nu s-a făcut din partea autorităților. Mai mult, în aprilie 1897 statutele au fost înapoiate comitetului, cerându-se modificarea cuvântului *român* cu *naționalitate română*. Conduși de principiul că nu legile determină soarta societății, ci zelul, inteligența, moralul și caracterul membrilor, care compun societățile, adunarea va vota și această modificare. Prin urmare la 10 mai, același an, ministrul de interne aprobă funcționarea acesteia¹²². Bilanțul a fost unul mulțumitor: s-au ținut 8 ședințe generale extraordinare, 34 ședințe ordinare (ale comitetului), 4 extraordinare. S-a reușit asigurarea unei „locuințe comode și gratuite” pentru doi membri ai acesteia, lipsiți de mijloace¹²³. Printre membrii fondatori a fost atrasă și banca ARDELENA din Orăștie,¹²⁴ la vremea aceea a treia instituție românească de acest gen din Austro-Ungaria.

Anul 1896 fusese anul sărbătoririi mileniului de la stabilirea maghiarilor în Europa.

Manifestările organizate de către guvern, propaganda desfășurată pe toate planurile urmăreau să prezinte opiniei publice mondiale o țară în vădit contrast cu realitatea. Tineretul studențesc se află în fruntea mișcărilor de protest, căutând să dezvăluie adevărata față a stărilor din Ungaria. Studenții din Paris, Viena, Bucureșți și alte centre universitare, au reușit să organizeze contrademonstrații care au atras atenția opiniei publice europene asupra insatisfacțiilor prezente în mijlocul naționalităților¹²⁵.

Din cele relatate de ziarul NARODNIE NOVINY, inițiativa boicotării manifestărilor prilejuite de acest eveniment aparține studenților sârbi de la Universitatea din Zagreb. Încă în 27 martie 1896 ei au adoptat o rezoluție, prin care refuzau pompa milenară și au adresat un apel celorlalți studenți nemaghiari din Ungaria, ca în numele adevăratei libertăți să nu participe la

120. Ibidem, șed. IV, 6 decembrie.

121. Rapoartele..., p. 7-8.

122. Ibidem, p. 10.

123. Ibidem, p. 14.

124. Ibidem, p. 8.

125. L. Maior, Memorandul – filosofia politică a petiționarismului românesc, p. 29.

serbările oficiale. Totodată au propus ca atunci când colegii lor unguri vor participa la serbări, studenții nemaghiari să-și manifeste într-un congres solidaritatea antimilenară. Acest congres va avea loc la Pesta în ultima lună a anului 1896¹²⁶. Studenții români au primit un important sprijin și sfaturi de la „Liga pentru unitatea culturală a poporului român” și de la diverși fruntași politici români¹²⁷.

La Budapesta, dezbaterile acestor probleme a avut loc într-o adunare „cu caracter închis” din 26 februarie 1896, când Ioan Scurtu, notarul Societății în expunerea sa „*Noi și Mileniul*” propunea un plan de acțiune. Planul cuprindea nu numai acțiuni ale tinerimii universitare, ceea ce ne face să presupunem că la adunare nu au luat parte numai studenți. Se preconiza pentru 10 august ținerea unui nou congres al naționalităților și redactarea unui protest împotriva mileniului care să fie înaintat Împăratului și răspândit în străinătate. Se prevedea, de asemenea, să se împiedice votarea cheltuielilor pentru organizarea serbărilor, să se țină mitinguri de protest și chiar o conferință națională la Sibiu ale cărei hotărâri să fie prezentate sub forma unui memorandum Conferinței interparlamentare ce urma să aibă loc în septembrie la Budapesta. Tinerimii universitare îi venea sarcina de a protesta în cadrul unui congres menit să reunească reprezentanții naționalităților asuprite din monarhie, protest ce urma să fie tipărit în mai multe limbi pe aproximativ 50 pagini¹²⁸.

Toamna anului 1896, odată cu reînceperea cursurilor universitare întrunirile între studenți sunt reluate. Un raport al Ministerului de interne ungar, elaborat în urma anchetelor efectuate privind activitatea Societății PETRU MAIOR, aprecia ca tot mai dese adunările naționalităților, iar discursurilor „agitatorilor” ținute în restaurante uneltesc contra ideii statale maghiare¹²⁹. În luna octombrie a aceluiaș an are loc o serată, organizată de președintele Societății PETRU MAIOR, Florian Muntean, cu participarea a peste 70 de studenți, urmată de o altă întrunire la 9 decembrie desfășurată în holul hotelului „Național” din Budapesta, prezidată de Aurel Vlad și participarea pe lângă români a unui număr de 38 sârbi, 8 slovaci și 2 sași, cu care ocazie s-au cântat imnuri naționale și s-au toastat pentru înțelegere comună¹³⁰.

Anul 1896 reprezintă punctul culminant al dezvoltării mișcării de solidaritate a studenților slavi din Austro-Ungaria și a acestora cu românii, pe linia luptei de emancipare dusă împotriva politicii oprimate și desnaționalizatoare a cercurilor guvernamentale maghiare. Ultimii trei ani ai secolului al XIX-lea vor

126. M. Krajcovic, op. cit., p. 217.

127. L. Maior, op. cit., p. 29.

128. E. Glodariu, Restituiri III, p. 224.

129. Ibidem, p. 226.

130. Gazeta Transilvaniei, nr. 269/1896 – 6/18 dec.

însemna și pentru alianța studenților un reflux identic – și poate influențat – cu cel de la nivelul mișcărilor naționale¹³¹.

După absolvire, Vlad face un stagiul de trei ani de practică avocățească (1897-1899) în biroul avocatului Mihai Bontescu din Hațeg, cu care era înrudit după mamă¹³². În această perioadă intră în congregația comitatensă, ales al hațeganilor, unde se dovedește deosebit de activ. Probabil că, deși cunoscându-se mai multă vreme cu Francisc Hossu Longin, acum se apropie mai mult de fruntașul reprezentanților românilor în Congregația comitatului Hunedoara. Datorită activității desfășurate în timpul studenției și după aceea Vlad și odată cu el și alți foști colegi (Maniu, Vaida, N. Comșa) au reținut atenția fruntașilor naționali, astfel că au ajuns să fie convocați cu diverse ocazii de grupurile existente în PNR, făcându-i părtași la eforturile de rezolvare a crizei în care se afla mișcarea națională la sfârșitul secolului al XIX-lea¹³³. Uneori inițiativa vine chiar de la ei, deși nu întotdeauna a avut succes, așa cum s-a întâmplat cu încercarea de la Blaj¹³⁴.

Având doctoratul luat, cu stagiul încheiat se hotărăște să-și deschidă birou propriu în Deva. Dar la scurt timp după acest moment în evoluția carierei sale intervine dr. Ioan Mihu, cel care cu siguranță i-a urmărit întreaga activitate. Acesta se hotărăște să se retragă de la Direcția Băncii Ardelene după unele neînțelegeri¹³⁵, rezervându-și totuși postul de Președinte. Astfel fruntașul orăștian vede în tânărul, inteligentul și energicul avocat pe cel mai potrivit succesor. Vlad este ales – la recomandarea dr. Mihu desigur – de Adunarea generală în funcția de director. Acest fapt îl determină să se mute cu totul la Orăștie.

Aici, pornind de la baza creată de dr. Mihu, materială: prin întemeierea Băncii și a altor instituții (Reuniunea economică, Reuniunea de înmormântare) sau revitalizarea celor existente (casina română, Despărțământul Astrei)¹³⁶ și umană: concentrarea unui număr mare de intelectuali și întreprinzători din zonă într-un grup unitar în opinii și acțiune, care s-a impus în rândurile populației române majoritare, devenită aptă pentru susținerea acțiunilor politice naționale, dr. A. Vlad declanșează o viguroasă campanie de susținere a intrării în activitate a PNR. El atrage în acțiunea sa o serie de tineri, care i-au fost colegi în studenție la Budapesta sau care i-au fost tovarăși în eforturile tinerești de

131. M. Krajcovic, op. cit., p. 218.

132. D. Demșea, Corvineana, I, 1995, p. 198.

133. vezi L. Botezan, N. Cordoș, Încercări de revitalizare a activității PNR în anul 1899 (I), în AIIA – Cluj, p. 669-690.

134. Al. Vaida Voevod, Memorii, vol. I, p. 93; 114.

135. V. Orga, Ioan Moța – tabloul interzis al unui naționalist, în Sargetia, XXV, 1992-1994, p. 669-690.

136. Ibidem, p. 675.

a sprijini lupta națională din acei ani. Au răspuns inițiativei sale: Victor Bontescu, Lucian Borcia, Aurel Cosma, George Adam, Gavril Suci, Tit Mălaiu, Zosim Chirtoș, Valer Moldovan, Victor Onișor, George Măcelar, Romul Dobo, Al. Vaida Voevod, Ioan Moța, Octavian Vasu, Aurel Oltean, Samuil Vlădoane, Ilarie Chendea, Nicolae Comșa, Ioan Marghita, Ionel Comșa, Ioan I. Vulcu, Iustin Pop, Liviu Tămășdan, Liviu Cingărean, Iuliu V. Moldovan.

Această grupare, foarte activă, militând pentru refacerea unității PNR, considera acceptarea „activismului” ca soluție a ieșirii din criză a mișcării naționale. Prin ziarul LIBERTATEA încearcă impunerea propriului punct de vedere, care se dovedește superior modului de abordare a acestei probleme față de „activismul” propovăduit de (parcă) „nehotărâta” TRIBUNA POPORULUI și mult prea dura ACTIVITATEA. Tineri în marea lor majoritate, ei atrag atenția unui număr tot mai mare de intelectuali români și de fruntași ai comunităților românești.

La numai un an și jumătate de la apariția LIBERTĂȚII, fondatorii ei trec la fapte, pentru a demonstra tuturor celor care mai șovăiau că a sosit momentul intrării în lupta parlamentară. Astfel în iunie 1903, A. Vlad își depune candidatura la Dobra pentru mandatul de deputat în Parlamentul maghiar, susținut pe lângă cei din gruparea orăștiană și de ardeleni de la TRIBUNA POPORULUI¹³⁷. Această victorie va pune la încercare rezistența „pasiviștilor” dar mai ales a viabilității căii urmate de PNR. Devine tot mai clară necesitatea schimbării de orientare. Sub presiunea noii generații din mișcarea națională se hotărăște convocarea Conferinței naționale în 10 ianuarie 1905, care să se pronunțe asupra tacticii de adoptat. Este semnificativ atât pentru grupul de la Orăștie, dar și pentru generația tânără, faptul că I. Maniu, A. Vlad, N. Comșa și Vaida Voevod au fost însărcinați de conducerea partidului pentru elaborarea programului și statutului de reorganizare a PNR.

Susținători fervenți ai schimbării tacticii PNR, ei s-au implicat în pregătirea și desfășurarea Conferinței din 10 ianuarie 1905. Argumentele lor proveneau din cunoașterea realității din societatea românească aflată la un moment de răscruce. Generației lor îi revine meritul asumării unei responsabilități dificile, pe care au dus-o până la capăt.

Prietenii legate în anii studenției au fost suficient de trainice să îi țină legați în acele vremuri de restriște. Societățile studențești s-au dovedit a fi un laborator de pregătire a viitoarelor elite din mișcarea națională. Relațiile existente între asociațiile studenților de diferite naționalități i-au adus în contact pe tinerii aparținând popoarelor oprimate din Austro-Ungaria, unindu-i în lupta ce aveau să o ducă de-a lungul timpului.

137. L. Maior, Mișcarea națională românească din Transilvania, 1900-1914, Cluj-Napoca, p. 63.

I

Cuvântarea lui Vlad (student anul II) la mormântul lui Gojdu, la 1 nov. 1894, în numele bursierilor „Gojdu”:

Domnilor și fraților!

A sărbătorii memoria unui bărbat mare, distins și bine meritat, este o datorie, o sfântă datorie pentru toți aceia, în al cărui piept bate o inimă caldă, o inimă capabilă de a se însufleși pentru tot ce e bun, frumos și nobil!

Ar fi trist, foarte trist, dacă noi, fiii unui popor de secoli asuprit, maltratată și împilat, care însă cu tot dreptul poate spera la un viitor falnic și măreț, ni-am uita într'atâta de a sărbătorii memoria unui mare bărbat, un mare om și un și mai mare Român, cum a fost Gojdu.

Între criticile împrejurări ale timpului de astăzi, când a devenit așa numita cestiune națională atât de acută, atât de arzătoare, prima și cea mai mare datorie a fiecărui Român este a fi Român, român în toată puterea cuvântului.

Să ne luăm exemplu în această privință, fraților, de la marele mecenat a cărui memorie o celebrăm astăzi, căci el a fost Român, Român verde ca stejarul, cum rar găsești.

Nu voesc să vă obosesc atențiunea explicându-vă, cine a fost Gojdu. Ce a făcut el?

Bine o știe aceasta toată suflarea românească, de la mare până la mic. O vestește lumii falnica sa instituție, o vestesc sutele și miile de studenți, care lui, numai lui au de a-i mulțumi, că au fost în stare să-și termine studiile și să devină membrii folositori ai societății, stâlpi puternici ai sârmanului popor.

Câte genii, câte talente neavând mijloace și ocasiunea de a se cultiva, au dispărut fără să lase măcar o urmă a vreunei activități, care în caz contrar ar fi putut da științei un avânt puternic. Aceasta se poate zice mai ales despre noi românii, care până în timpurile mai recente am fost lipsiți chiar și de posibilitatea de a ne pute cultiva.

Astăzi în privința aceasta stăm neasemănat de bine și aceasta în cea mai mare parte e neperitorul merit al lui Gojdu!

Înainte de a ne despărți de acest sacru mormânt, în care își doarme somnul etern nemuritorul Gojdu; înainte de a părăsi acest trist locaș, să zicem cu toții fraților, fie-i memoria binecuvântată, căci dacă este om, dacă este Român, care merită aceasta, acela e marele mecenat: Emanoil Gojdu!

[După TRIBUNA, XI, (1894); nr. 239, din 28. octombrie/9 noiembrie]

II

Declarația tinerimii române în care își asumă toate faptele lor din perioada desfășurării procesului Memorandiștilor, însoțită de semnături:

DECLARAȚIE

Cu ocasiunea procesului Memorandului, care va rămâne unică în felul său, s'a răspândit între poporul nostru un *Manifest* și un *Apel (Poporul Român)*, în cari Tinerimea română și-a ținut de sfântă datorință a atrage atențiunea părinților și fraților ei asupra acestui proces și a-i chiema să dovedească den nou, că una sunt cu conducătorii și ale lor sunt plângerile duse la Tron.

Nu am putut crede niciodată, că în țara noastră poreclită „liberală” astfel de scrieri inocente ar putea să fie incriminate și de aceea am aflat de prisos subscrierea lor.

Azi, când vedem semne, că *Manifestul* și *Apelul* nostru vor fi trase în judecată declarăm cu toții, că acele scrieri sunt ale noastre și le-am făcut în deplină conștiință, că îndeplinim o datorință națională.

Luăm deci toată responsabilitatea pentru compunerea, tipărirea și răspândirea lor, declarându-ne solidari și de-o potrivă răspunzători.

Simțim și o mândrie deosebită, că poporul nostru a înțeles și ascultă glasul sincer al fiilor săi și o dovedit în ziua de 7 Mai și cele următoare, că scie să fie și demn și aprig apărător al drepturilor sale naționale.

Îi aducem viile noastre mulțămite și den nou îl asigurăm, că și pe viitor vom rămâne credincioși devisei „*Totul pentru Națiune*”!

Viena, Graz, Budapesta, Oradea Mare – Mai-Iunie 1894

George Adam	– stud. jur. Budapesta
Dr. George Iul. Anca	– medicinist în Viena
Axente Banciu	– stud. phil. în Budapesta
Ion Baptis Boiu	– teol. abs. st. phil. în Budapesta
Drd. Iuliu Chiciu	– medicinist în Viena
Remus Chiciu	– stud. jur. în Oradea mare
Paul Chirilovici	– stud. jur. în Oradea mare
Ionel Sever de Colibași	– stud. jur. Budapesta
Drd. Victor Colceriu	– medicinist în Viena
Drd. Nicolae Comșa	– medicinist în Viena
Alecsandru Crăciunescu	– stud. med. Viena
Elie Cristea	– teol. abs. st. phil. în Budapesta
Elie Dăianu	– teol. abs. st. phil. în Budapesta
George David	– stud. jur. Budapesta
Simion David	– stud. med. în Budapesta
Andrei Doboși	– stud. jur. în Oradea mare

George I. Dogariu	– stud. jur. în Oradea mare
Emiliu Fireșanu	– stud. jur. în Oradea mare
Drd. Alesandru Fodor	– medicinist în Viena
Ioan Găitinu	– stud. jur. în Oradea mare
Drd. Athanasiu Gava	– med. în Budapesta
Procopiu Givulescu	– st. phil. în Budapesta
Andrieu Horvath	– stud. jur. în Oradea mare
Ilie Iancu	– stud. med. Graz
Andrei Ilie	– stud. jur. în Oradea mare
Valeriu Iovănescu	– stud. med. Viena
Drd. Aurel Lazăr	– jurist în Budapesta
Dumitru Lupan	– st. phil. în Budapesta
Antoni Mandea	– stud. comerc. Graz
Iuliu Maniu	– stud. jur. Budapesta
Vicențiu Marcovici	– stud. jur. în Oradea mare
C. Mesaroșiu	– st. techn. Viena
Iustin Miron	– stud. jur. în Oradea mare
Drd. Florean Muntean	– med. în Budapesta
Drd. Ion Neamțiu	– jurist în Budapesta
Drd. Corneliu Nyeș	– med. în Graz
Victor Onișor	– stud. jur. în Budapesta
Aurel Petruțiu	– stud. jur. în Oradea mare
Aurel Pop	– st. phil. în Budapesta
Victor Porițiu	– stud. jur. Budapesta
Octavian Proșteanu	– stud. med. Viena
Ionu Rațiu	– stud. jur. în Oradea mare
Drd. Victor Roșca	– medicinist în Viena
Ștefan Rozvanu	– stud. jur. în Oradea mare
Corneliu Roșiescu	– stud. med. Graz
Drd. Ilarian Rusan	– med. Graz
Traian Șincai	– stud. jur. în Oradea mare
Drd. Eugen Solomon	– medicinist în Viena
Drd. Alesandru Străvoiu	– jurist în Budapesta
Valeriu P. Suciu	– teol. abs. st. phil. în Budapesta
Drd. Ieronim I. Tătar	– med. în Viena
Drd. Tit Liviu Tilea	– med. în Viena
Drd. A. Tincu de Tinca	– med. Graz
Ales. Vajda Voevod	– stud. med. în Viena
Octavian Vassu	– stud. jur. Budapesta
Aurel G. Vlad	– stud. jur. Budapesta
Drd. Nicolae Vraciu	– med. în Budapesta

[După GAZETA TRANSILVANIEI, LVII (1894), nr. 135 din 19 iunie/
1 iulie]

III

Adeziunea studenților români din Budapesta la hotărârile Adunării naționale de la Sibiu:

Vocea poporului grăiește. Dumnezeu va ajuta cauza dreaptă. Inamicul va fi învins prin energia poporului nostru!

Junimea academică română din Budapesta.

[După TRIBUNA, XI (1894), nr. 246 din 18/30 noiembrie]

IV

Cuvântul tinerimii în problema crizei din interiorul PNR:

DECLARAȚIUNE

Evenimentele nefaste și surprinzătoare, ce se petrec astăzi în sânul partidului național,

V

Salutul studenților români din Budapesta către Valeriu Braniște:

Budapesta, 1 noiembrie 1895

Întruniți la un păhar de doliu în memoria fericitului Gojdu pentru a ne pune doliul recunoștinței, venim a te saluta, căci de recunoștință fiind vorbă, natural trebuie să ne aducem aminte de dumneata.

Bp. 1/XI. 95

Străvoiu

Nicolau Itu

Banciu

Cădariu

Aurel Vlad

Ioan Scurtu

Biberia

Ion Moldovan

Nedelcu

I. Marghitan

George Davidul

Chendi

Constantin Missits

[Biblioteca Academiei Române, Fond Valeriu Braniște, dos. I, varia 4; Bibl. Acad. fil. Cluj Napoca, ft. 390/73; după Valeriu Braniște. Corespondență (1895-1901), vol. II, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1986, p. 10]

VI

Studenții români din Budapesta către Valeriu Braniște înțemnițat la Vacz:

Budapesta, 30 martie, 1896

Prea stimate domnule doctor,

Împlinindu-se astăzi un an, de când zăceți în întunericul temniței, ținem a Vă exprima și cu această ocaziune neclintita alipire, dorind din tot sufletul a Vă revedea cât mai curând în primele șiruri ale luptătorilor neînfricați pentru libertatea și independența națională a suprimatului popor român!

Budapesta, 30 martie n. 1896

Pentru tinerimea universitară română din Budapesta

D[rd]. Iuliu Maniu

Aurel Vlad stud. iur.

Ioan Scurtu st. fil.

[Biblioteca Academiei Române, mss. nr. 150199; Bibl. Acad. fil. Cluj Napoca, ft. 391/69, 70; după Valeriu Braniște. Corespondență (1895-1901), vol. II, p. 54]

VII

Telegramă trimisă de studenții români întruniți la jubileul Societății România Jună, care a avut loc la Viena în perioada 9-12 aprilie 1896:

Viena, 12 aprilie 1896

D[umitale] martirului, care și azi suferi chinurile temniței, îți exprimă tinerimea română adunată cu ocaziunea jubileului „României June” din toate unghiurile, admirarea sa.

s.s. Spineanu - București, Popovici - Grand, Vescan - Graz, Vlad - Pesta, Moldovan - Cluj, Vaida - Viena.

[Adresa:] Dr. Braniște, Vác

[Bibl. Acad. fil. Cluj Napoca ft. 510/80; după Valeriu Braniște. Corespondență (1895-1901), vol. II, p. 56-57].

AUREL VLAD – ÉTUDIANT À BUDAPESTE**Résumé**

À l'Université de Budapest un grand nombre d'étudiants d'origine roumaine de la Transylvanie, du Banat et de l'Hongrie, fréquentaient les cours de divers facultés. Ils ont organisés une société culturelle: La Société (de lecture) „PETRU MAIOR", (1862). Cette société a représenté une véritable école pour les prochains militants pour la liberté et pour l'unité nationale. Le prochain député et le leader du P.N.R. (Le Parti National Roumain) de la Transylvanie, Aurel Vlad, devenant étudiant à l'Université hongroise, est devenu membre dans cette société. Ici, il connaîtra Iuliu Maniu, Il. Chendi, Nicolae Comşa, Al. Vaida Voevod (les deux derniers étaient étudiants à Vienne), et aussi les autres jeunes qui seront dans les premières lignes dans la lutte pour l'Unité. Avec l'enthousiasme des jeunes, ils participant aux actions organisées du P.N.R. (Le Mémoire, Le Congrès du Nationalités), et en même temps ils participant à la solution de la crise du parti. Ils ont constitués, en général, le noyau du groupe qui déterminera le passage de „la passivité" vers „l'action", en ce qui concerne la tactique du P.N.R.